

О. І. Олексюк, д-р екон. наук,
професор кафедри економіки підприємств
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА І РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Анотація. Проаналізовано взаємозв'язок та особливості аналізу рівня економічної безпеки та результативності діяльності підприємства, продемонстровано аналітичну модель переходу в межах повної системи індикаторів у процесі обґрунтування управлінських рішень. На базі використання єдиної системи аналітичних співвідношень обґрунтовано доцільність і можливість використання показників оцінки результативності функціонування соціально-економічних систем для забезпечення достатньо рівня захищеності їх функціонування. Розкрито зв'язок окремих складових результативності та економічної безпеки через використання інформаційних параметрів господарських процесів.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: економічна безпека, результативність діяльності, захищеність, ефективність діяльності, загроза, ризик, своєчасність, доцільність, технологічність.

Зростання динамічності середовища господарювання та інтегрованості економічних систем різних рівнів супроводжується швидкими структурними змінами. Отже, сучасне середовище господарювання підприємств виступає чи не основним стимулом і передумовою для перебудови їх бізнес-процесів, переосмислення цілей їх діяльності, а також спонукає суб'єктів господарювання розробляти нові адаптивні механізми, модифікувати аналітичні інструменти підтримки управлінських рішень. Зважаючи на сучасні особливості розвитку світової та національної економічних систем, а саме на поширення кризових явищ, проблематика забезпечення економічної безпеки підприємств при дотриманні належного рівня результативності їх функціонування здобуває особливого значення як у поточних умовах, так і в довгостроковій перспективі.

Власне використання цих двох економічних категорій — безпеки та результативності — у якості певної метрики економічного аналізу нами не вважається чимось новим чи нетрадиційним. Без сумніву, більшість наукових розробок економістів різних шкіл і напрямків спрямовані на уникнення ризиків і досягнення підприємством стану стабільного розвитку для досягнення цільових результатів у конкретний період часу. Чи не всі технології

аналізу економічних процесів виділяють два базові полюси їх реалізації в межах соціально-економічних систем — результати (прибуток, зростання вартості бізнесу, підвищення продуктивності праці, зростання частки ринку тощо) і втрати (збитковість діяльності, неплатоспроможність, погіршення конкурентних позицій та ін.). Використання результатної та ресурсно-витратної метрики економічних розрахунків обґрунтовано як з теоретичних, так і з практичних позицій. Так, загальновідомим є той факт, що облікові системи підприємств в основному орієнтовані та фіксування матеріально-фінансових операцій «постфактум», а управлінські рішення мають на меті передбачення, досягнення чи формування майбутнього стану підприємства.

Шановні читачі зможуть самостійно знайти підтвердження наведеним вище міркуванням, а ми ж спробуємо розкрити авторське бачення та взаємозв'язок між економічною безпекою та результативністю діяльності підприємства, як основних підвалин управлінських рішень.

Основною метою даної статті ми вважаємо формування сучасної концепції забезпечення економічної безпеки засобами результативності діяльності підприємства. Поряд з такою загальною метою нами виділяється система часткових цільових аспектів: змістовне розкриття зв'язків між складовими економічної безпеки та результативності; обґрунтування можливостей аналітичного апарату менеджменту результативності в оцінці рівня безпеки підприємства; поєднання та семантика факторів впливу на економічну безпеку та результативність; створення базових елементів прикладної методики забезпечення економічної безпеки на основі підтримання необхідного рівня результативності функціонування суб'єктів господарювання.

Отже, об'єктом дослідження даної наукової праці нами вважаються підходи та способи забезпечення безпечності та результативності економічних процесів у соціально-економічних системах макрорівня. Предметом же виступають аналітичні механізми обґрунтування управлінських рішень на базі використання індикаторів результативності та економічної безпеки функціонування підприємства.

Згідно представленої на рисунку логіки трактування поняття «економічної безпеки» нами визнається факт можливості досягнення стану захищеності функціонування підприємства, стабільності розвитку його економічної системи тільки у випадку належного рівня результативності діяльності. Іншими словами, одним з важливих наслідків результативної діяльності і розвитку підпри-

емства слід вважати досягнення стану захищеності і гарантованості реалізації ним системи цільових орієнтирів. Разом з цим, досягнення цього стану та його підтримка у короткостроковій чи довгостроковій перспективі слід вважати неможливим без досягнення відповідних цільових, своєчасних результатів діяльності підприємства.

Рис. 1. Загальні підходи до розуміння економічної безпеки та результативності діяльності підприємства

Відзначимо, що інформація з одного боку виступає вимірником рівня невизначеності, а з іншого створює: 1) основу визнання наслідку економічного процесу у якості його результату; 2) дозволяє говорити про корисність отриманих результатів; 3) зумовлює доступний спосіб використання економічних ресурсів, здійснення господарської діяльності; 4) змінює рівень невизначеності соціально-економічної системи, в цілому.

Розкриваючи взаємозв'язок між економічною безпекою та результативністю діяльності підприємства відзначимо, що економічний зміст співвідношення «результату—ресурсів—часу—інформації», на наш погляд, зводиться до наступного:

(1) результат визначає необхідний ресурс для його виробництва (досягнення), тобто відбувається ідентифікація економічного блага та стимулювання суспільного виробництва споживачем на основі використання, наприклад, ринкових механізмів;

(2) якість і кількість результатів (економічних благ) безпосередньо залежить від наявних чи доступних (тобто використаних чи можливих для використання) економічних ресурсів;

(3) результат (економічне благо) визначається інформацією, а в представленому вище випадку, наприклад, потребою, яка за своєю суттю є інформаційним утворенням споживача, тобто його очікуванням щодо можливого чи необхідного отримання задоволення;

(4) необхідна інформація визначається бажаним результатом (економічним благом), тобто споживаючи економічне благо споживач здобуває досвід (порівнює власні очікування з матеріалізованим товаром), тим самим змінюючись у процесі споживання;

(5) ресурс визначається наявною інформацією, що можна пояснити тезою, що визнання того чи іншого об'єкту навколишнього оточення ресурсом, можливе тільки на основі зміни відношення суб'єкта до перспектив його цільового використання, тобто доступна суб'єкту інформація дозволяє йому ідентифікувати у об'єктах навколишнього оточення засоби досягнення цілей, але цьому передуює процесу створення інформаційного образу блага;

(6) ресурс визначає інформацію, що пояснюється тим, що суб'єкт здобуває відомості про навколишнє оточення на основі доступних йому ресурсів, а також у процесі використання оточуючих об'єктів;

(7) ресурс визначається благом та інформацією, тобто корисність елементу навколишнього середовища та відомості щодо способу його використання у людській діяльності дозволяє говорити про поняття «ресурсу»;

(8) благо визначається ресурсом та інформацією, що можна пояснити на основі таких міркувань — доступні людині ресурси визначають реальні можливості отримання тих чи інших економічних благ, а технологія їх використання для виробництва економічних благ є безпосередньо інформаційним явищем;

(9) інформація визначається у взаємозв'язку ресурсу і блага, що зумовлено інформаційною природою організації людської діяльності, як способу протидії хаосу, іншими словами зв'язок «ресурс—благо» розглядається нами як причинно-наслідковий, а ще дозволяє його ідентифікувати та виміряти.

Підводячи підсумок представлених вище міркуванням, можемо узагальнити, що у змісті понять «економічна безпека» і «економічна результативність» є багато спільного, що базується насамперед на інформаційних складових цих аналітичних характеристик діяльності підприємства.

Закладену логіку доцільно представити у традиційних співвідношеннях економічних показників. З метою вирішення завдання прив'язки авторських розробок до системи традиційних економічних розрахунків, нами розроблено наступну схему (рис. 2).

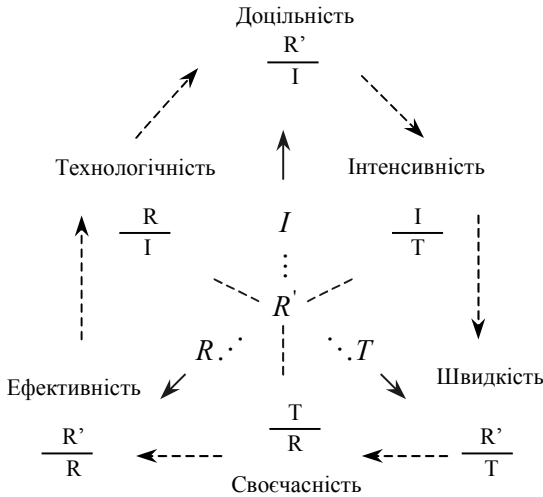

Рис. 2. Основні аналітичні залежності, які розкривають результативність діяльності підприємства

Крім загальних аналітичних пропорцій на рис. 2 нами представлені стрілками логічні переходи у їх формуванні. Спробуємо дещо пояснити їх, розпочинаючи з ідентифікації інформаційного контексту та формування економічних результатів діяльності підприємства. Саме тому, виведення поняття «результат» нами відбувається у верхній вершині нашої системи, за допомогою використання інформаційних механізмів, тобто встановлення поняття «доцільності».

Наступним кроком нашого перетворення, є співставлення існуючого розуміння (інформаційного) та визначення прийнятних часових горизонтів досягнення результатів, або іншими словами часову інтенсивність постановки цілей. Отже, наступною фазою перетворення буде визначення необхідної швидкості отримання економічних результатів для підприємства, що створює основу для визначення своєчасності витрат підприємства, тобто інтенсивності витрачання економічних ресурсів за одиницю часу (наприклад, традиційні показники оборотності коштів). Послідовність

описаних вище ітерацій дозволяє перейти нам до визначення співвідношення «ефективність», як порівняння отриманих результатів і витрат, понесених на їх отримання. Закінчуємо логічні перетворення шляхом визначення показника «технологічність» як оцінки рівня прогресивності витрачання економічних ресурсів підприємства.

Крім загальних аналітичних пропорцій на рис. 2 нами представлено стрілками логічні переходи у їх формуванні. Спробуємо дещо пояснити їх, розпочинаючи з ідентифікації інформаційного контексту та формування економічних результатів діяльності підприємства. Саме тому, виведення поняття «результат» нами відбувається у верхній вершині нашої системи, за допомогою використання інформаційних механізмів, тобто встановлення поняття «доцільності». Наступним кроком нашого перетворення, є співставлення існуючого розуміння (інформаційного) та визначення прийнятних часових горизонтів досягнення результатів, або іншими словами часову інтенсивність постановки цілей. Отже, наступною фазою перетворення буде визначення необхідної швидкості отримання економічних результатів для підприємства, що створює основу для визначення своєчасності витрат підприємства, тобто інтенсивності витрачання економічних ресурсів за одиницю часу (наприклад, традиційні показники оборотності коштів). Послідовність описаних вище ітерацій дозволяє перейти нам до визначення співвідношення «ефективність», як порівняння отриманих результатів і витрат, понесених на їх отримання. Закінчуємо логічні перетворення шляхом визначення показника «технологічність» як оцінки рівня прогресивності витрачання економічних ресурсів підприємства.

На основі представленої схеми декомпозиції базового визначення результативності, нами виділені наступні аналітичні пропорції:

— Ефективність діяльності підприємства — співставлення отриманих результатів його діяльності та обсягів витрат ресурсів, що були понесені підприємством у процесі досягнення цих результатів.

— Доцільність діяльності підприємства — співставлення фактично отриманих результатів діяльності підприємства і суспільно очікуваних наслідків його функціонування (або очікувань користувача отриманих результатів).

— Швидкість діяльності підприємства — співвідношення обсягів отриманих результатів діяльності підприємства та витрат часу на їх досягнення.

— Технологічність діяльності підприємства — співвідношення фактично витрачених економічних ресурсів підприємства до очікуваних результатів його функціонування (або очікувань користувача отриманих результатів).

— Інтенсивність діяльності підприємства — співставлення очікуваних результатів функціонування підприємства (або очікувань користувача отриманих результатів) та фактичного часу роботи підприємства.

— Своєчасність діяльності підприємства співставлення фактичного часу роботи підприємства та обсягів витрат його економічних ресурсів за цей же період.

Слід відзначити, що представлені вище аналітичні індикатори використовуються також і при аналізі рівня економічної безпеки підприємства. Так, наприклад, індикатор достатності економічних ресурсів для подолання наслідків реалізації економічних загроз розвитку підприємства традиційно розраховується за схемою технологічності його функціонування. Іншими словами, порівнюється обсяг витрачених економічних ресурсів та можливі негативні наслідки реалізації того чи іншого виду ризику підприємства. Не останню роль в управлінні економічною безпекою підприємства відіграють індикатори ефективності діяльності економічних систем, швидкості адаптивних реакцій системи управління підприємством, своєчасності управлінських рішень тощо.

Переходячи до управлінського аспекту проблематики даної статті, нагадаємо читачам, що забезпечення економічної безпеки чи результативності на достатньому рівні базується на виявленні резервів підприємства, потенціалу його розвитку, або ж ідентифікації проблем діяльності та їх вирішенні. Таким чином, традиційно використовуються чотири найбільш універсальні способи вирішення бізнес-проблем: 1) *absolution* «стриманість» — відмова від вирішення проблеми в надії, що вона вирішиться сама; 2) *resolution* «часткове вирішення» — пом'якшення гостроти проблеми або вирішення окремих протиріч; 3) *solution* «оптимальне рішення в даних умовах» — максимальне використання всіх сил і засобів для вирішення проблеми; 4) *dissolution* «розчинення проблеми» — виявлення суперечних інтересів і цілей усіх учасників проблеми.

Вказані загальні підходи вирішення чи подолання проблем діяльності підприємства доцільно використовувати на основі наступної «економічної логіки», що побудована на базі наших попередніх міркувань:

— Визначивши можливий рівень ефективності використання ресурсів, підприємство повинно забезпечити у довгостроковій перспективі технологічність їх господарського використання.

— На основі досягнутого рівня ефективності та технологічності використання ресурсів підприємства, з позицій створення цінності для споживача (користувача), можна говорити про доцільність його функціонування і розвитку.

— Доцільність отриманих результатів діяльності підприємства повинна супроводжуватися інтенсивністю задоволення потреб (запитів) споживачів (користувачів), що у поєднанні дозволить забезпечити швидкість отримання економічних результатів і протікання бізнес-процесів.

— На базі високої швидкості здійснення бізнес-процесів на підприємстві та своєчасності використання ресурсів може бути знову ж таки забезпечена ефективність господарського використання останніх.

Виконання описаних вище аналітичних зв'язків у різних функціональних сферах діяльності підприємств можна побудувати з використанням найбільш традиційних економічних показників — чистого прибутку, вартості бізнесу, чистої приведеної вартості проекту, ринкової частки тощо. Але незалежно від того, який із критеріїв обрано підприємством в якості ключового показника у той чи той період часу, вважаємо, що дотримання описаних вище залежностей створює реальну основу для досягнення стану економічної безпеки суб'єкта господарювання, так і забезпечення належного рівня його результативності.

На закінчення, хотіли б представити найбільш традиційні способи мінімізації втрат від реалізації загроз економічній безпеці в діяльності підприємства: 1) попередження: стратегічне планування, прогнозування зовнішнього оточення, моніторинг змін в умовах ведення бізнесу, активний цілеспрямований маркетинг і ін.; 2) ухилення: відмова від ненадійних партнерів, відмова від ризикових проектів, розподіл ризиків між кількома партнерами і ін.; 3) локалізації: створення венчурних підприємств / проектів; виділення ризикових напрямів бізнесу в автономні господарські одиниці; створення системи «фільтрів» у діяльності підприємства; 4) дисипації: інтеграція діяльності, диверсифікація (збуту, поставчань, інвестицій, сфер бізнесу і ін.), розподіли ризику в часі.

Отже, на основі теоретичного вивчення й певного емпіричного аналізу, який виходить за рамки даної наукової публікації, щодо впливу інформаційно-інноваційних складових на діяльність підприємств, визначення їх ролі для оцінки економічних резуль-

татів розроблену модель аналізу економічної безпеки та результативності. Складна природа і загальносистемне значення інформаційних чинників для функціонування чи розвитку сучасних підприємств зумовили необхідність уточнення ряду положень і розробку інформаційно-центрованої моделі оцінки економічних результатів.

Дослідження результатів діяльності підприємства через систему функціональних залежностей інформаційно-часових, ресурсно-часових та інформаційно-ресурсних параметрів було представлено можливість оцінки економічної безпеки та результативності у цілісній системі розрахунків. Використання певної логіки та розрахункового апарату дозволяє говорити про побудову аналітичної моделі обґрунтування господарських рішень, а також розробки системи функціональних залежностей на підприємстві.

Економічна безпека та результативність діяльності підприємств розкладена нами через систему аналітичних співвідношень доцільності, інтенсивності, швидкості, своєчасності, ефективності та технологічності їх бізнес-процесів. Такий підхід до економічних розрахунків дозволяє реалізувати постулат ієрархічності та взаємного переходу між цими аналітичним індикаторами.

Література

1. *Козаченко Г.В.* Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення: монографія / Г.В. Козаченко, В.П. Пономарьов, О.М. Ляшенко. — К.: Лібра, 2003. — 280 с.
2. *Кокинз Г.* Управление результативностью: Как преодолеть разрыв между объявленной стратегией и реальными процессами / Г. Кокинз. — М.: Альпина Бизнес Букс, 2007. — 315 с.
3. *Коломієць Г.М.* Невизначеність розвитку господарчих систем і їх реформування: монографія / Г.М. Коломієць. — Харків: Видав. центр ХНУ, 2004. — 256 с.
4. *Костирко Л.* Діагностика потенціалу фінансово-економічної стійкості підприємства: монографія / Л. Костирко. — Харків: Фактор, 2008. — 336 с.
5. *Нонака И., Такеучи Х.* Компания — создатель знания. Зарождение и развитие инноваций в японских фирмах [пер. а англ.] / И. Нонака, Х. Такеучи. — М.: Олимп-Бизнес, 2003. — 384 с.
6. *Олексюк О.І.* Економіка результативності діяльності підприємства: [монографія] / О.І. Олексюк. — К.: КНЕУ, 2008. — 362 с.

Стаття надійшла до редакції 20.10.2010.